

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кафедра *соціальної роботи та реабілітації*

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

_____ Інна САВИЦЬКА

« _____ » _____ 2023 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри *соціальної
роботи та реабілітації*

Протокол № 5 від 9 травня 2023 р

Завідувач кафедри

_____ Ірина СОПІВНИК

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ

(назва навчальної дисципліни)

спеціальність 231 «Соціальна робота»

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

(назва освітньо-професійної програми)

факультет гуманітарно-педагогічний

(назва факультету)

розробник Осадченко І.І., д-р. пед. наук, проф.

м. Київ – 2023 р.

**1. Опис навчальної дисципліни
«ПСИХОЛОГІЯ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ»**

Галузь знань, спеціальність (спеціалізація), освітній ступінь		
Галузь знань		
Спеціальність	Всі спеціальності	
Освітньо-професійна	«Соціальна робота»	
Освітній ступінь	Бакалавр	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	варіативна	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Форма контролю	залік	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма
Рік підготовки	п'ятий	п'ятий
Семестр	сьомий	сьомий
Лекційні заняття	14 год	8 год.
Практичні, семінарські	16 год	8 год.
Лабораторні заняття	-	0 год.
Самостійна робота	90 год.	178 год.
Індивідуальні завдання		
Кількість тижневих годин: аудиторних самостійної роботи студента	4 год. 4 год.	—

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Освітній компонент «Психологія масової свідомості» є варіативним. **Метою** курсу є ознайомлення здобувачів освіти із основними положеннями психології масової свідомості як сфери соціальної психології; показати можливості використання відповідних знань у практиці соціальної роботи; ознайомити із психологічними закономірностями та механізмами формування сучасної масової свідомості під час і після війни.

Основними завданнями вивчення дисципліни «**Психологія масової свідомості**» є

- проаналізувати психічні та соціально-психологічні характеристики процесу формування масової свідомості, навчити застосовувати методи та прийоми наукових досліджень соціально-психічних явищ та процесів, пов'язаних із поняттям «масова свідомість»;
- формувати уміння та навички аналітичної діяльності в галузі соціальної психології масової свідомості,
- розвивати професійне мислення соціального працівника, сприяти їхньому професійному становленню.

У результаті вивчення освітнього компоненту здобувач вищої освіти повинен:

- **знати:** психічні та соціально-психологічні характеристики процесу формування масової свідомості, навчити застосовувати методи та прийоми наукових досліджень соціально-психічних явищ та процесів, пов'язаних із поняттям «масова свідомість»;
- **уміти:** здійснювати аналітичну діяльність у галузі соціальної психології масової свідомості, розвивати професійне мислення соціального працівника, сприяти їхньому професійному становленню.

Набуття компетентностей:

інтегральна: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов

загальні компетентності:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 3);
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК4);
- здатність планувати та управляти часом (ЗК5);
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК6);
- здатність до адаптації та дії в новій ситуації (ЗК 7);
- навички використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК8);
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК10);
- вміння виявляти, ставити, вирішувати проблеми (ЗК11);
- здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК12);

- здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети (ЗК13);
- визначеність і наполегливість з поставлених завдань і взятих обов'язків (ЗК14);
- здатність діяти соціально відповідально та свідомо (ЗК15).

спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

- здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей;
- здатність оцінювати результати та якість професійної діяльності у сфері соціальної роботи.

Програмні результати навчання (ПРН)

1. Приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки (ПРН 15).
2. Встановлювати та підтримувати взаємини з клієнтами на підґрунті взаємної довіри та відповідно до етичних принципів і стандартів соціальної роботи, надавати їм психологічну підтримку й наснажувати клієнтів (ПРН 17).
3. Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин (ПРН 19).
4. Організовувати соціальну підтримку, порядок та методи проведення комплексного визначення стану та індивідуальних потреб отримувачів соціальних послуг; складати індивідуальний план надання соціальних послуг; застосовувати техніки інтерв'ювання та консультування отримувачів соціальних послуг (ПРН 24).

Формування базових soft skills: креативність, робота в команді, емоційний інтелект, взаємодія з людьми, формування власної думки та ухвалення рішень.

2. ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЯ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ»

Тема 1. Актуальність психології масової свідомості у контексті війни

Сутність понять «маса», «натовп», «масова свідомість», «гурт». Види та характеристики маси як соціально-психологічного явища. Соціальна згуртованість суспільства в умовах нинішньої війни. Методи дослідження масової свідомості під час війни.

Тема 2. Ретроспектива досліджень масової свідомості: що нам треба розуміти, щоб уникати воєн?

Понятійно-категоріальний апарат масової свідомості як різновиду суспільної свідомості. Ретроспектива вивчення поняття «психологія масової свідомості». Основні характеристики масової свідомості. Механізми функціонування масової свідомості. Співвідношення масової свідомості з категоріями свідомості

Тема 3. Механізми формування масової свідомості у контексті переходу від групової згуртованості під час і після війни

Зараження як механізм формування масової свідомості. Наслідування як механізм формування масової свідомості. Навіювання як механізм формування масової свідомості.

Тема 4. Атомізоване суспільство як запорука конфліктів, зокрема воєнних

Сутність ключових понять. Техніки діагностики та убезпечення атомізованого суспільства як запоруки конфліктів, зокрема воєнних. Для чого комунікуємо у світі? для прогресу чи для воєнних конфліктів? Асертивність чи «комунікація людей-атомів» як запорука конфліктів, зокрема воєнних (за М. Туленковим)? Конфлікти починаються з родини? комунікативність та асертивність у родині: конфлікти. Проблемні, неасертивні діти – жертви цивілізації і родинної псевдокультури?

Модуль 2. Практичні чинники психології масової свідомості під час війни

Тема 5. Соціально-психологічна сутність масової паніки під час війни

Чому проблема масової паніки щодо початку карантину та війни в Україні є актуальною? Хто з науковців досліджував сутність та причини виникнення масової паніки? Які методи використано у процесі вказаного дослідження сутності та причин виникнення масової паніки щодо початку карантину та війни в Україні? У чому полягає сутність поняття «масова паніка»? Який зв'язок між масовою панікою та невротичними страхами, що перешкоджають згуртованості?

Тема 6. Соціально-психологічні умови виникнення масової паніки під час війни

Чим характеризуються індивідуально-психологічні та фізіологічні умови виникнення та інтенсивності перебігу масової паніки? Чим характеризуються соціально-ситуаційні умови виникнення та інтенсивності перебігу масової паніки? Які результати дослідження соціально-ситуаційних умов виникнення та інтенсивності перебігу масової паніки щодо початку карантину в Україні? Які виокремлено види «панічно-карантинного страху» періоду початку уведення карантину в Україні? Чим характеризуються політично-ідеологічні умови виникнення та інтенсивності перебігу масової паніки як перешкоди групової згуртованості суспільства? Які критерії виникнення масової паніки як соціально-психологічного явища? Які висновки з приводу сутності та причин виникнення масової паніки щодо початку карантину в Україні можна зробити?

Тема 7. Соціально-психологічні техніки усунення та убезпечення масової паніки під час війни

Усунення масової паніки. Убезпечення масової паніки.

Тема 8. Технології і методи управління масовою свідомістю під час війни

Дослідження управління масовою свідомістю і масовою поведінкою. Масова свідомість як засіб утвердження влади. Тренінг згуртованості як один з найефективніших методів командної взаємодії.

3. Структура навчальної дисципліни

«Психологія масової свідомості»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	с.р.		л	пр	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Теоретичні основи поняття «психологія масової свідомості»												
Тема 1. Актуальність психології масової свідомості у контексті війни	8	2	2			4	8					8
Тема 2. Ретроспектива досліджень масової свідомості: що нам треба розуміти, щоб уникати воєн?	8	2	2			4	8					8
Тема 3. Механізми формування масової свідомості у контексті переходу від групової згуртованості під час і після війни.	8	2	2			4	8					8
Тема 4. Атомізоване суспільство як запорука конфліктів, зокрема воєнних	8	2	2			4	10	2				8
Разом за модулем 1	40	8	8			20	42	2				40
Модуль 2. Практичні чинники психології масової свідомості під час війни												
Тема 5. Соціально-психологічна сутність масової паніки під час війни	8	2	2			4		8				8
Тема 6. Соціально-психологічні умови виникнення масової паніки під час війни	8	2	2			4		8				8
Тема 7. Соціально-психологічні техніки усунення та убезпечення масової паніки під час війни	8	2	2									
Тема 8. Технології і методи управління масовою свідомістю під час війни	8	2	2			4		8				8
Разом за модулем 2	40	10	10			20	30	40				40
Усього годин	180	45	45			90	180	2				178

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Чим характеризується «маса», «натовп», «масова свідомість» у контексті війни?	2
2	Що нам треба розуміти, щоб уникати воєн: ретроспектива досліджень масової свідомості?	2
3	Які механізми формування масової свідомості у контексті переходу від групової згуртованості під час і після війни?	2
4	Як уникати конфліктів, зокрема воєнних?	2
5	Яка сутність та причини виникнення масової паніки під час і після війни?	2
6	Які техніки усунення та забезпечення масової паніки під час війни?	2
7	Які є інноваційні технології управління масовою свідомістю під час і після війни?	2

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Не передбачено робочим навчальним планом	–

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Не передбачено робочим навчальним планом	–

6. Теми самостійних робіт

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Приклади соціальної згуртованості українського суспільства в умовах нинішньої війни.	2
2	Що нам треба розуміти про психологію масової свідомості, щоб уникати воєн?	2
3	Навіювання як механізм формування масової свідомості у контексті переходу від групової згуртованості під час і після війни.	2
4	Способи забезпечення воєнних конфліктів	2
5	Зарубіжні дослідження сутності масової паніки під час війни	2
6	Особливі умови виникнення масової паніки під час війни	2

7	Соціально-психологічні техніки усунення та убезпечення масової паніки під час війни	2
8	Сучасні технології і методи управління масовою свідомістю під час війни	2
		30

6. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентів

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
ОС «_____» спеціальність «_____»	Кафедра Соціальної роботи та реабілітації 2021–2022 н. р.	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 з дисципліни «Психологія масової свідомості»	«Затверджую» Завідувач кафедри _____ проф. Сопівник І. В.
1. Методи дослідження масової свідомості.			
2. Визначте та запишіть відмінності між мітингом та демонстрацією.			
3. Велика кількість людей, які певний час перебувають у безпосередньому контакті			
а) натовп; б) маса; в) група.			
4. Один з видів суспільної свідомості, найбільш реальна форма її практичного існування та втілення			
а) масова свідомість; б) свідомість; в) групова свідомість.			
5. Зібрання, скупчення людей на протилежність одній людині; група людей, що перебувають близько один від одного; сукупність осіб, об'єднаних спільною метою, певними ознаками, властивостями			
а) гурт; б) маса; в) група.			
6. Групи, з якими людина ідентифікує себе, вважаючи їх за певний еталон, взірець поведінки, критерій діяльності:			
а) референтні групи; б) неформальні групи; в) формальні групи.			
7. Вищий рівень психічного відображення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, рефлексія щодо місця і ролі людини в біологічному, фізичному та хімічному світі, а також саморегуляція даного відображення:			
а) свідомість; б) екосвідомість; в) суспільна свідомість.			
8. Автор одного з перших варіантів доктрини «масового суспільства»:			
а) Г. Лебон; б) Е. Каннеті; в) З. Фрейд.			
9. Показник міцності, єдності та стійкості міжособистісних взаємодій і взаємин у групі, що характеризуються взаємною емоційною привабливістю членів групи і задоволеністю групи			
а) групова згуртованність; б) єдність колективу; в) колективна свідомість.			
10. Масові зібрання громадян для публічного обговорення нагальних проблем суспільно-			

політичного життя та висунення пропозицій та вимог щодо їхнього вирішення.
а) мітинг; б) демонстація; в) революція.
Викладач _____ Осадченко І.І.

8. Методи навчання

При вивченні дисципліни «Психологія масової свідомості» використовуються словесні методи (пояснення, інструктаж, бесіда, розповідь тощо). Використання методів навчання в процесі викладання навчальної дисципліни зумовлено задоволенням освітніх потреб здобувачів, їхньою активністю, самостійністю, творчістю:

- навчальні лекції, семінари із застосуванням наочних методів (демонстрація, візуалізація, ілюстрація, презентація на паперових носіях чи мультимедійним комплексом у стаціонарному чи дистанційному форматі);
- методи інтерактивного та ситуаційного навчання («мозковий штурм», «мозковий штурм у парах», «навчаючись – вчуся», «синтез думок», «громадська думка», «коло ідей», «аналіз конкретної ситуації», «метод кейсів», «робота у малих групах», «асоціативний куц», «семантична карта», «акваріум», «карусель» тощо);
- проведення семінарських занять у формі прес-конференції, брифінгів, круглих столів, конкурсів, вебінарів, виступів із взаємо- та самооцінюванням, ігор-тренувань конкретних соціальних навичок тощо.

7. Методи і форми контролю

Видами контролю знань здобувачів вищої освіти, згідно з Положенням про екзамени та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України є поточний контроль, проміжна та підсумкова атестації (Положенням про екзамени та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/polozh_ekzameni_zaliki_z_dopovnennyam_2021_dlya_saytu.pdf).

Методи контролю забезпечують одержання зворотної інформації про зміст, характер і досягнення в навчально-пізнавальній діяльності студентів і про ефективність праці викладача. Під час викладання навчальної дисципліни застосовують такі форми контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів, як метод усного контролю, письмовий контроль (письмові відповіді на питання, предметний диктант, виконання репродуктивних, творчих, пошукових тощо завдань; тестовий контроль та ін.); екзамен.

Студент також має можливість перезарахувати бали (інші види робіт) за наявності результатів навчання, отриманих у неформальній освіті (стажування, тренінги, участь у конференціях, семінарах та ін.) та інформальній освіті (самоосвіта).

8. Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

На вивчення 1 модуля відведено 2 кредит ЄCTS.

Рейтинг здобувача освіти з дисципліни визначається за 100-бальною шкалою. Він складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 70 балів, і рейтингу з підсумкової атестації (іспиту, заліку) – 30 балів.

Кожний модуль теж оцінюється за 100-бальною шкалою (див. табл. 1).

Рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної роботи RHP (не більше 70 балів) визначається за формулою:

$RHP = 0,7 \cdot (RЗМ(1) \cdot 1 + RЗМ(2) \cdot 1 + RЗМ(3) \cdot 1) / КДис$ де R(1)ЗМ, R(2)ЗМ, R(3)ЗМ – рейтингові оцінки із 1, 2, 3 модулів за 100-бальною шкалою; КДИС – кількість кредитів ЄКТС (або годин), передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі.

Рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної роботи округлюється до цілого числа.

Таблиця 1

Розподіл балів за модулями

Поточний контроль		Рейтинг з навчальної роботи	Рейтинг з додаткової роботи	Рейтинг штрафний	Підсумкова атестація (іспит)	Загальна кількість балів
Модуль 1	Модуль 2					
0-100 балів	0-100 балів					
ПЗ 1 - 5	ПЗ 6 - 5					
ПЗ 2 - 5	ПЗ 7 - 5					
ПЗ 3 - 5	ПЗ 8 - 5					
ПЗ 4 - 5	ПЗ 9 - 5					
ПЗ 5 - 5	ПЗ 10 - 5					
		0-70	0-20	0-5	0-30	0-100
СР 1 - 2	СР 6 - 2					
СР 2 - 2	СР 7 - 2					
СР 3 - 2	СР 8 - 2					
СР 4 - 2	СР 9 - 2					
СР 5 - 2	СР 10 - 2					
Тест 1 - 30	Тест 2 - 30					

На рейтинг з навчальної роботи можуть впливати рейтинг з додаткової роботи та рейтинг штрафний.

Рейтинг з додаткової роботи додається до рейтингу з навчальної і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається здобувачам вищої освіти рішенням кафедри за виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня їх знань з дисципліни.

Максимальна кількість балів (20) надається здобувачу за:

- отримання диплому I-го, II-го чи III-го ступеню переможця наукової олімпіади (конкурсу) навчально-наукового інституту чи факультету (коледжу) з

відповідної дисципліни;

- авторство (співавторство) у поданій заявці на винахід чи отриманому патенті України з відповідної дисципліни;

- авторство (співавторство) у виданій науковій статті з відповідної дисципліни;

- виготовлення особисто навчального стенду, макету, пристрою, приладу; розробка комп'ютерної програми (за умови, що зазначене використовується в освітньому процесі при викладанні відповідної дисципліни).

Рейтинг штрафний не перевищує 5 балів і віднімається від рейтингу з навчальної роботи. Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для здобувачів вищої освіти, які невчасно засвоїли матеріали змістових модулів, не дотримувалися графіка роботи, пропускали заняття тощо.

На рейтинг з навчальної роботи може впливати рейтинг з додаткової роботи – до 20 балів і рейтинг штрафний (з від'ємним знаком) – до 5 балів.

Рейтинг з додаткової роботи визначається лектором і надається здобувачам освіти за рішенням кафедри за виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань здобувачів освіти з дисципліни.

Рейтинг штрафний РШТР не перевищує 5 балів і віднімається від RHP. Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для здобувачів освіти, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримувалися графіка роботи, пропускали заняття тощо. Допуском до підсумкової атестації є наявність не менше 60 балів із кожного змістового модуля та загалом із навчальної роботи не менше 42 балів. Підсумкова атестація проводиться у вигляді складання тестів, максимальна кількість балів за яку становить 100 балів. Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни РДИС (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу з навчальної роботи RHP (до 70 балів): $RДИС = RHP + RAT$ Рейтинг здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни у балах переводиться у національні оцінки згідно з табл. 2.

Таблиця 2

Співвідношення між рейтингом здобувача вищої освіти і національними оцінками

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка національна за результатами складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	не зараховано

9. Методичне забезпечення

1. Навчальний план підготовки майбутнього фахівця першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

2. Підручники та навчальні посібники.

3. Плани *лекційних і практичних* занять.

4. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
5. Семестрові завдання для самостійної роботи студентів із навчальної дисципліни.
6. Матеріали поточного та підсумкового контролю (контрольні завдання до практичних занять; завдання на модульні контрольні роботи для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу).
7. Методичні матеріали щодо виконання завдань для заочної форми навчання.
8. Перелік питань до екзамену. Екзаменаційні білети.

12. Рекомендована література

Базова

1. Соціальна згуртованість через участь молоді: посібник для тренерів. URL: <https://ndo.lg.ua/filereader/index/4790/f8f4ff1050aa3efa7ec4e998ee6dd308>.
2. Осадченко І. Масова паніка щодо початку карантину-2020 в Україні: сутність та причини виникнення: *Методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психологія масової свідомості» для студентів спеціальності 053 Психологія*. Умань, 2021. 44 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13714/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%9E%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%BD_2021.pdf.
3. Коник Д., Хагг Л. Довіра громади: кризові комунікації органів місцевого самоврядування: Практичний посібник / підготовлено в рамках діяльності проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який упроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади. Київ, 2020. 70 с. <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Crisis-communications-guide.pdf>

Додаткова

1. Афанасьєва Н. Є., Перелигіна Л. А. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу. Навчальний посібник. Харків: УЦЗУ, 2015. 251 с. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3246/1/%D0%9C%D0%A1%D0%9F%D0%A2%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
2. Гойма О. О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни. *Грані*. № 1 (117) січень 2015. <https://core.ac.uk/download/pdf/268616639.pdf>
3. Гриненко А. М., Кирилюк В. В. Соціальна згуртованість суспільства в умовах демократії. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2016. Вип. 11. С. 220-226. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2016_11_31

4. Гурт. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D1%80%D1%82>
5. Загурська С. М. Масова свідомість як засіб утвердження влади. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2016. Вип. 111. С. 166–169. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_111_44
6. Куриціна А. Психологічні аспекти запобігання панічних станів у натовпі. Дата публікації: [17.06.2021](https://vinps.vn.ua/?p=1900). URL: <https://vinps.vn.ua/?p=1900> (дата звернення: 28.08.2022)
7. Лебедева С. Ю. Роль соціально-психологічного тренінгу у формуванні групової згуртованості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 1/2009. С. 88–95. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=J=&S21COLORTERMS=1&S21STR=EJ000054
8. Нестерова М., Добронравова І. Соціальна самоорганізація як драйвер згуртованості в соціокультурній сфері. *Socio-Cultural Management Journal*. № 5. 2022. С. 58–73. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dobr22.pdf>
9. Ольшанський Д.В. Види мас. <https://studfile.net/preview/6342327/page:25/>
10. Osadchenko I., Perepeliuk T., Baldyniuk O., Masliuk R., Semenov A. The Essence and Causes of Mass Panic: An Analysis of Data on the Beginning of Quarantine in Ukraine. Сутність та причини виникнення масової паніки: аналіз даних початку карантину в Україні. *International Journal of Criminology and Sociology*, 2020, 9, 3146–3156. URL: <https://www.lifescienceglobal.com/independent-journals/international-journal-of-criminology-and-sociology>; <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13518>.
11. Осадченко І., Словік О., Барна М. Психопедагогічні рекомендації для роботи з дітьми 6–11 років (для вчителів початкової школи, які у час війни проводять уроки офлайн та онлайн; психологів; молодших школярів та їхніх батьків): У рамках міжнародного волонтерського мініпроєкту «Урок для дітей України» (під час і після війни). Умань: Громадська організація «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури», 2022. 41 с. <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/Psikhopedagogichni-rekomendacii-dlya-roboti-z-ditmi-6%E2%80%9311-rokiv.pdf>
12. Осадченко І., Словік О., Барна М. Психопедагогічні рекомендації для роботи з дітьми 6–11 років (для вчителів початкової школи, які у час війни проводять уроки офлайн та онлайн; психологів; молодших школярів та їхніх батьків): У рамках міжнародного волонтерського мініпроєкту «Урок для дітей України» (під час і після війни) за співпраці з «Fundacja Edu SEN» (Республіка Польща), Stowarzyszenie Klanza (Республіка Польща) та сприяння Державної служби якості освіти України. Випуск 2. Умань: Громадська організація «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури», 2022. 29 с. <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/104UvoFu0cLjce4syTLKpmgQyiAPWaIw5>
13. Osadchenko I., Slovik O., Barna M. Rekomendacje psychopedagogiczne dotyczące pracy z dziećmi w wieku 6–11 lat (dla nauczycieli szkół podstawowych, które prowadzą zajęcia online i/lub offline podczas wojny; pracowników socjalnych;

psychologów; uczniów młodszych oraz ich rodziców): W ramach międzynarodowego mini projektu wolontarystycznego «Lekcje dla dzieci z Ukrainy» (podczas i po wojnie). Tłumacz: Liliia Sydor; Redaktor językowy i korektor: Alina Godlewska. Część 1. Uman–Lublin: Organizacja społeczna Międzynarodowe stowarzyszenie edukacji społecznej, nauki i kultury, 2022. 40 s.
<https://drive.google.com/drive/u/1/folders/104UvoFu0cLjce4syTLKpmgQyiAPWaIw5>

14. Осадченко І. Аналіз психолого-педагогічного питання: «Як протистояти психологічному насильству на робочому місці?». *Сучасні психолого-педагогічні ідеї*: збірник наукових та навчально-методичних праць / гол. ред.: Осадченко І. І. Вип. 1. Умань: Громадська організація «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури», 2022. С. 8–10.

15. Психологія масової свідомості та громадської думки.
<https://buklib.net/books/30448/>

16. Христенко В. Є. Маніпулювання свідомістю в умовах гібридної війни: психологічний аспект. Психологічна безпека особистості. 2017.
http://29yjmo6.257.cz/bitstream/123456789/5929/1/Khrystenko_monogr.pdf

17. Церковний А. О., Церковна М. В. Групова метафора як інструмент формування групової згуртованості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Психологія, випуск 62, 2017. С. 69–72.
http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=VKhIPC_2017_62_16

18. Як налагодити згуртованість колективу, викорінивши плинність і гоніння новачків. <https://xn--90aamhd6acpq0s.xn--j1amh/teoriya/zghurtovanist-kolektyvu>

Інформаційні ресурси

1. Разом ми сила! Сила команди. URL: <https://youtu.be/Yhz5IjBJLkg>.
2. Шоста зустріч «Згуртованість. Стійкість. Сила духу». URL: <https://youtu.be/AagtJQTSbnA>.
3. Згуртованість суспільства та ідентичність. Експертне обговорення. URL: <https://youtube.com/watch?v=sL7h-jR33zM&feature=share>.